

Pahat päivät paketissa

Pertti Haapala – Tuomas Hoppu, Sisällissodan pikkujättiläinen. WSOY, Helsinki – Porvoo 2009, 502 s.

■ ”Tässä kirjassa halutaan antaa tiivis mutta riittävä kuvaus

siitä, mitä Suomessa tapahtui vuonna 1918. Teos keskittyy sotaan, sen välittömään taustaan, tapahtumiin ja välittömiin seurauksiin.”

Näin luonnehtii teoksen toinen päätoimittaja Pertti Haapala *Sisällissodan pikkujättiläisen*, kaikkiaan 24 kirjoittajan yhteistyön. Nimen valinnalla toimituskunta on aivan oikein halunnut pysytellä poliittisesti ja tieteellisestikin mahdollisimman neutraalissa ilmaisussa. Sodan erilaisia nimiä kirjan alussa käsitellessään Haapala sanoo niiden kumpuavan erilaisesta kokemuksesta ja aiheellisesti toteaa ”oikeasta” nimestä kiistelystä hedelmättömäksi, liian helppoja totuuksia tarjoavaksi.

Polemiikin välttäminen on toisaalta mennyt lähes hätävarjelen liioitteluksi. Teos ohittaa kokonaan esimerkiksi eräitä vapaussotakirjallisuuden hellimiä asioita. Teoksen nimeä ei ainakaan olisi saattanut kiistanalaiseksi maininta, että ”Trotskin sähke” -traditio on aivan perätön tai että venäläisen 42. AK:n komitean ”sodanjulistus Suomelle” oli itse asiassa varsin kesy toteamus, että valkokaartien hyökkäysten vuoksi armeijakunta joutuu puolustautumaan.

Tarton rauhaa teos ei käsittele ollenkaan; neuvottelut se huomaa aivan lyhyesti vain sivun 400 tietolaatikossa maailmansodan hinnasta. Harvoinhan sisällissodissa rauhoja tehdäänkään, kun yleensä pyritään toisen kertakaikkiseen nujertamiseen. Silti Tarton rauha – josta neuvoteltaessa muutoin väiteltiin, oliko maiden välillä sotatilaa edes ollutkaan – olisi sisällissotaakin korostet-

taessa ansainnut edes muutamman rivin pohdinnan.

Itse sotaa teos käsittelee 133 sivulla ja sen oheisilmiöitä 132 sivulla: niille on siis yhteensä omistettu hieman yli puolet kokonaissivumäärästä. ”Välitön tausta ja välittömät seuraukset” saavat näin monipuolisen ja ansiokkaan kuvauksen lähes puolella teoksen sivuista. Teos eroaa aiemmista, esimerkiksi aiheen edellisestä kolmiosaisesta valtiollis-sotilaallis-taloudellisesta yleisesityksestä *Itsenäistymisen vuodet* (1992–93) siinä, että *Sisällissodan pikkujättiläinen* valottaa tähän saakka aivan uudella tavalla painotetusti sotaan liittyviä ja siitä seuranneita yhteiskunnan arkipäivää ja sosiaalisia oloja, jopa sodan lauluja ja sitä kuvannutta kaunokirjallisuutta. Tämä epäsovinnaisuus on kirjan suuria ansioita.

Tie sotaan -jaksossa erityisesti Pertti Haapalan osuudet ”Jakaunut yhteiskunta” ja ”Vuoden 1917 kriisi” ovat punintuinta tekstiä, mitä aiheesta kohtuullisessa mitassa tähän saakka on kirjoitettu. Samaa on sanottava Sodan jälkeen -jaksossa Vesa Väreksen luvusta ”Kuningashankkeesta tasavallan syntyyn”, joka virkistävästi muista artikkeleista poiketen myös polemisoi aiempia kliseitä vastaan, sekä Mervi Kaarnisen koskettavasta ”Sotaorvot” -luvusta.

Kaikki edellä mainitut ovat tutkijoita, jotka aiemmin ovat kirjoittaneet aiheestaan. Päätoimittajat ovat onnistuneet keräämään kirjoittajiksi myös muita samanlaisia, kuten esimerkiksi kirjassa mainiosti esiintyvät Matti Lackman, Turo Manninen, Tauno Saarela ja

Marko Tikka; Pentti Mäkelä taas väittelee lähiaikoina tietolaatikkonsa aiheesta. Asiantuntijain ansiosta lukijalle tulee yhä uudestaan ”onpa sanottu harvinaisen kohdalleen” -oivalluksia. Kun eri kirjoittajien tekstit vielä ovat hyvin linjassa keskenään, yleiskuva teoksesta on vakuuttava.

Teoksessa ei ole viitteitä, mutta kunkin luvun perässä on lueteltu sen tärkeimmät teoslähteet. Keskeisen kirjallisuuden ne yleensä kattavat, mutta outoa on, ettei kukaan tunnusta käyttäneensä Marja-Leena Salkolan laajaa paikallisten punakaartien synty tutkimusta. Loppuivatko voimat Salkolan kaksiosaisen jättiläisen edessä? Se olisi ainakin osoittanut, miten monisäikeisiä kaartien perustamismotiivit olivat.

Tuomas Hoppu on kirjoittanut sotatoimia koskevan pitkän osuuden. Sivulla 129 hän käsittelee asiallisesti punakaartiin lähtemisen syitä huomauttaen niistä yksinkertaisinta: sekavassa kriisitilanteessa ihmistä kuljettaa paljolti solidarisuus läheisimmäksi tunnetulle porukalle, jonka mukana mennään, kun kerran kaveritkin. Tasapainoiseen sotajaksoon sisältyvät esimerkiksi Aapo Roseliuksen mainio tietolaatikko ja sen diagrammit sisällissodan rintamatappioista sekä Hopun itsensä kirjoittamat luonnehdinnat eräistä keskeisistä henkilöistä.

Hoppu ja Roselius vastaavat myös tietolaatikoista ”Punainen teloittaja” ja ”Valkoinen teloittaja”. Kumpikin ottaa esille pääasiassa yhden esimerkkihenkilön. Marko Tikka käsittelee leipätekstissä aihetta yleisemmin ja asettaa väkivaltai-

suudet myös muualla käytyjen sotien yhteyksiin.

Teoksen johdonmukaisesti taittaneen Susanna Mansnerin laatimat kartat ovat teoksen suurin ongelma. Niitä on ensiksikin aivan liian vähän ja toiseksi osa niistä on pääasian kannalta nurinkurisia: esimerkiksi sivun 194 Tampereen valtausoperaation kartassa alkutilanteen rintama ja rautatiet on osoitettu hämäävän samalaisilla ja häiritsevän paksuilla katkoviivoilla, kun taas valkoisten hyökkäyssuunnat on merkitty aivan ohuilla nuolilla. Lukijalla pitäisi olla päässään Suomen, Tampereen ja Viipurin tarkat kartat voidakseen täysin sijoittaa Hopun selkeän ja konstailemattoman tekstin maastoon. Harvalla lienee näin onnellisesti.

Teoksen lukuisat diagrammit ovat selvästi kartoja parempia, mutta niistä olisi leipätekstissä tai kuvateksteissä voinut ottaa huomattavasti enemmän irti. Sama pitää vielä enemmän paikkansa kuviin, jotka kuvatoimittaja Laura Arvela on koonnut. ”Punakaartilaisia varusteineen” tai ”Vapaaehtoisia valkoisia Oulussa” ovat kovin latteita kuvatekstejä. Historiankirjoittajien koulutuksessa pitää paljon enemmän painottaa sitä, miten kirjoittajan itse on leipätekstillä, kartoilla, diagrammeilla, kuvilla ja kunnan informatiivisilla kuvateksteillä luotava esityksestään tiukka kokonaisuus. Kirjoittaja vastaa aina siitä, mitä hänen nimissään kulkevaan osuuteen sisältyy!

Kirjaan on päässyt varsin vähän virheitä. Haapala on hieman nukahtanut esittäessään tavanomaisesti (s. 72) so-

sialistien itsenäisyysjulistusedotuksen pääasiaksi vain neuvottelun Venäjän kanssa. Tautalla kuitenkin oli SDP:n pitkäaikainen ja johdonmukainen eduskuntavaltaisuusajatus: ei hallituksen, vaan juuri eduskunnan, itse korkeimman vallan haltijan, piti hoitaa itsenäistymisen käytäntökin, siksi tarkat ohjeet, joista neuvottelu Venäjän kanssa oli vain yksi monista. Parissa taulukossa (s. 367 ja 372) typografialla olisi pitänyt osoittaa, ettei loppusumma muodostu sarakkeen kaikista luvuista. Asetelmiin eikä leipätekstiin olisi voinut sijoittaa joukon luettelomaisia asioita, kuten sivun 340 vankiluvut.

Tottuneiden sanankäyttäjän – ja ehkä tarkan toimituksen – ansiosta teoksen suomi on helppolukuista ja notkeaa. Parilta kokeneeltakin (s. 377 ja 456) on kyllä unohtunut, että subjektin ollessa monikossa on predikaatinkin oltava, vaikka predikaatti olisi ensin. Tämä heijastelee sitä, että käsitys kongruenssista näyttää nykyisin yleisesti olevan heikkenemässä.

Suomalaisten uskoisi yli 90 vuodessa jo kypsyneen ajatuksen, että maassa käytiin 1918 voittopuolisesti sisällissotaa. Ei sisällissota edes ole sen hävetävämpi kuin mikä sota tahansa: yhtä viheliäisiä ne ovat kaikki ja tuottavat aina erityisesti pienille ihmisille kohtuutonta kärsimystä. Sisällissodasta kuitenkin selvisi viimein voittajana Suomen yhteiskunta. Hyvin tarpeellisen ja luotettavan *Sisällissodan pikkujättiläisen* olisi oikeastaan voinut päättää Pertti Haapalan ”Yhteiskunnallinen kompromissi”

-lukuun, jonka loppusanat kuuluvat:

”Sisällissota oli lopulta taitekohti demokratiaa ja käännekohta sääty-yhteiskunnan muuttumisessa moderniksi kansalaisyhteiskunnaksi.”

Jussi T. Lappalainen